

РОЗДІЛ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.24

МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Бенедик Я.С.,
аспірант кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена проблемі визначення місця міжнародного співробітництва щодо відновлюваної енергетики в системі сучасного міжнародного права. Встановлюється факт існування в системі міжнародного права єдиного комплексного утворення – міжгалузевого інституту відновлюваної енергетики, сформованого на стику трьох галузей – міжнародного екологічного, економічного та енергетичного права.

Ключові слова: міжнародне співробітництво у сфері відновлюваної енергетики, міжнародно-правове регулювання питань відновлюваної енергетики, місце міжнародного співробітництва у сфері відновлюваних джерел енергії.

Бенедик Я.С. / МЕСТО МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Статья посвящена проблеме определения места международного сотрудничества по возобновляемой энергетике в системе современного международного права. Устанавливается факт существования в системе международного права единого комплексного образования – межотраслевого института возобновляемой энергетике, сформированного на стыке трех отраслей – международного экологического, экономического и энергетического права.

Ключевые слова: международное сотрудничество в сфере возобновляемой энергетике, международно-правовое регулирование вопросов возобновляемой энергетике, место международного сотрудничества в сфере возобновляемых источников энергии.

Benedyk Ya.S. / PLACE OF INTERNATIONAL COOPERATION ON RENEWABLE ENERGY SOURCES IN MODERN INTERNATIONAL LAW / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

Any social phenomenon, which is on the stack of mankind's concern, needs to be effectively regulated by law. In the case of international cooperation in the renewable energy field such statement cannot be ignored. However any legal mechanisms risking to be inconsistent without fundamental theoretical researches. In this case it is vital to determine the place of such relations in the system of modern international law.

Positioning international cooperation on renewable energy in the system of international law is complicated by next factors: specificity of relationships themselves, features of normative regulation and institutional system, the imperfection conceptual-categorical apparatus, lack of unity of theoretical views on international cooperation in the field of renewable energy directly and system of international law in general.

Thus, such theoretical objective with its multi problem background is regarded to be an equation with multiple variables, in which the more precise answer is, the more effectively certain relations can be exercised.

It is worth to admit that international cooperation in the renewable energy field has formed at the intersection of international economic, environmental and energy law. Without any of these elements legal regulation of the regarded relations would be unavoidable inefficient. That's why intergovernmental cooperation in the field of renewable energy sources presumes the existence of relatively new complex formation in the system of international law - interdisciplinary institute of renewable energy.

Key words: international cooperation in the field of renewable energy, international legal regulation of renewable energy, place of international cooperation in the field of renewable energy.

Питання становлення, шляхів розвитку та структури системи права належать до фундаментальних у теорії права і завжди входили до кола інтересів науковців. Необхідність глибокого і всебічного вивчення проблем системи права визначається не тільки їх беззаперечним теоретичним значенням, а й тим, що їх розробка є передумовою вирішення багатьох питань організації нормотворчої діяльності.

Правова регламентація нових сфер соціальної дійсності, що розвиваються в умовах науково-технічного прогресу, глибокі зміни, які відбуваються в економіці, прискорення темпів розвитку суспільних відносин, активізація правотворчих процесів у різних сферах не залишають місця сумнівам щодо еластичності і рухливості системи права. Саме тому особливого значення набуває необхідність визначення місця міжнародного співробітництва у сфері відновлюваної енергетики в системі міжнародного права.

Це завдання ускладнене низкою різних за своїм характером факторів: специфікою самих відносин, особливостями нормативного регулювання та інституційної системи, недосконалістю понятійно-категоріального апарату, відсутністю єдності теоретичних поглядів щодо міжнародного співробітництва у сфері відновлюваної енергетики безпосередньо і системи міжнародного права загалом.

Втім віднесення норм міжнародного права до тієї чи іншої галузі постійно викликають дискусії. Так, норми про охорону морського середовища одні науковці відносять, наприклад, до морського права, інші – до міжнародного права охорони навколишнього середовища [1, с. 42]. Деякі автори вбачають у цьому певне протиріччя і вказують на те, що посилення взаємодії галузей права не залишається безконфліктним. Причини міжгалузевих конфліктів зумовлюються як відмінними цілями регулювання галузей права, так і фундаментально різними ознаками [2, с. 38-39].

На думку російського вченого Д. С. Боклан, поглиблена взаємодія двох або більше галузей права задля єдиної мети не тільки не створює конфлікту, а, навпаки, слугує більш ефективному і всеохоплюючому регулюванню суспільних відносин [3, с. 14]. Оформлення такої взаємодії відбувається через комплексні правові конструкції. І саме завдяки своїй багатомірності, органічній єдності галузей і комплексних утворень правова система складає стабільний, але водночас динамічний організм, що через широкий регулятивний механізм глибоко і всебічно впливає на суспільні відносини [4, с.109-110].

В якості найменших комплексних конструкцій у правовій системі існують норми комплексного характеру, які

розподіляються по головних галузях, але цими галузями не обмежуються. На нашу думку, в такому контексті норми, які регулюють міжнародне співробітництво щодо відновлюваної енергетики, не є винятком.

Дискусія про існування в системі права комплексних утворень, у тому числі комплексних правових інститутів, має давню історію. Вперше ідею наявності основних і комплексних галузей права, розташованих у системі права в різних класифікаційних площинах, було висунуто В. К. Райхером [5, с. 189-190]. Його позиція була частково підтримана Ю. К. Толстим, який стверджував, що комплексним галузям права відводиться лише умовне місце під час систематизації норм і вони не займають конкретного положення в системі права [6, с. 42-45]. Ідея існування комплексних галузей права була також підтримана О. С. Іоффе та М. Д. Шаргородським, які вважали її ефективною з точки зору практичного застосування для систематики чинного законодавства. Разом із тим вони заперечували проти твердження В. К. Райхера, що комплексні галузі можуть входити до системи права, вважаючи це неможливим [7, с. 362-365].

У свою чергу С. С. Алексєєв, відкидаючи існування комплексних галузей права, докладно обгрунтував тезу про наявність у системі права комплексних (змішаних) правових інститутів [8].

Рішучим противником поділу галузей права на «основні» і «комплексні» виступив О. А. Красавчиков. Він розглядав систему права як соціальну реальність, в якій юридично відбивається структура регульованих правом суспільних відносин, а комплексні галузі – суб'єктивно сформовані групи норм права, які належать до конкретних галузей системи права в цілому або до правових інститутів системи окремої галузі права [9, с. 250, 251, 258-263].

Подальший розвиток юридичної науки призвів до певної трансформації теоретичних поглядів на комплексні галузі права. Повністю відмовився від підтримки зазначеної ідеї О. С. Іоффе, який приєднався до критики позиції В. К. Райхера. Настільки ж категорично він висловлювався й проти існування комплексних правових інститутів, вважаючи їх несумісними з об'єктивним характером системи права. Очевидною, на його думку, є й несумісність визнання комплексних інститутів із запереченням комплексних галузей права, оскільки сукупність однорідних «комплексних» інститутів, якими вони існували, трансформувалася б у «комплексну» галузь права, так само як сукупності однорідних «основних» інститутів утворюють його «основні» галузі» [10, с. 57]. Аналогічної точки зору дотримувалися і Д. А. Керімов, вважаючи, що аргументи, які заперечують існування комплексних галузей права, так само заперечують існування і комплексних (суміжних або складних) інститутів права» [11, с. 301].

Разом із тим залежність між правовими категоріями «галузь права» і «правовий інститут» не настільки прямолінійна. Не підтримуючи ідею про існування «комплексних» галузей права, С. В. Поленіна вважає існування комплексних правових інститутів реальним фактом і до того ж відводить їм головну роль у становленні нових галузей права [12, с. 72-73].

У теорії права комплексні правові інститути найчастіше характеризуються як інститути конкретної галузі, які включають низку елементів специфічного методу правового регулювання [13, с. 141]. Однак таке визначення застосовується не до всіх комплексних правових інститутів, а лише до певного виду – комплексних міжгалузевих інститутів.

Міжгалузеві інститути – найпоширеніший різновид комплексних правових інститутів. Вони виникають на стику суміжних галузей права, тобто галузей, які регулюють коло певною мірою спільних, суміжних відносин. Так, стосовно цивільного права суміжними в найбільш загальному вигляді будуть усі галузі, які регламентують відносини, що мають майновий характер (адміністративне, фінансове, земельне, трудове право і т. д.) [12, с. 74].

Міжгалузеві інститути виникають як наслідок зіткнення й активної взаємодії на певному етапі чи щодо окремих елементів предметів регулювання суміжних галузей права. У результаті на межі зазначених галузей утворюються «зони», що регламентують єдині по суті суспільні відносини, яким притаманні, однак, специфічні ознаки, обумовлені характером тієї чи іншої галузі.

На думку вітчизняного вченого С. Д. Білоцького, сьогодні можна з упевненістю вести мову про міжнародно-правове регулювання відносин у сфері відновлюваної енергетики як про комплекс норм, що не утворюють відокремленої галузі міжнародного права, «але становлять практичний інтерес для дослідження його наукою, зважаючи на сам факт існування відповідних норм», і що «комплекс цих норм знаходиться на шляху об'єктивного нагромадження правового матеріалу, що прямо пов'язано з розвитком науки та техніки» [14, с. 16].

Автор погоджується з думкою С.О. Малініна, який уперше запропонував поняття комплексу міжнародно-правових норм як об'єднання норм, належних до різних галузей права [15, с. 9], і розглядає комплекс міжнародно-правових норм як наукову систематизацію норм права з метою їх комплексного дослідження. Наголошується, що до відновлюваної енергетики застосовуються «норми міжнародного права з існуючих галузей, при цьому вони залишаються і не виймаються із цих галузей і відокремлено від них не існують» [14, с. 16-17]. Така позиція є зрозумілою і не викликає заперечень.

Окрім того, С. Д. Білоцький, говорячи про такого роду предметну спеціалізацію і комплексне групування міжнародно-правових та квазі-правових норм, стверджує, що вона «не обов'язково призводить до структурних змін у системі міжнародного права, але може формувати відповідний комплекс у межах більш широкій за змістом міжнародно-правової системи» [14, с. 17]. Свою позицію автор підтверджує думками низки науковців щодо допустимості застосування до дослідження системи поняття «комплексне утворення», зумовлену взаємопов'язаними процесами «глобалізації, диверсифікації й спеціалізації в регульованні міжнародних відносин, де на допомогу міжнародному праву (яке залишається центральним регулятивним елементом міжнародно-правової системи) держави залучають інші системи – політичних норм, норм-цілей, «правил гри», рекомендаційних приписів м'якого права тощо» [Див.: 14, с. 17-18; 16, с. 34-39; 17, с. 159-164; 18, с. 179-196].

Говорячи про систему міжнародного права, І. І. Лукашук слушно вказував на те, що різнопланові норми здатні регулювати міжнародні відносини системно, забезпечуючи диференційований і разом із тим єдиний вплив. Процеси диференціації та інтеграції є характерними для міжнародного права: виникають нові сфери співпраці і відповідно нові галузі міжнародного права. З іншого боку, різні галузі набувають тіснішого системного взаємозв'язку [19, с. 136]. Тому, будуючи ефективну систему норм, покликаних регулювати міжнародні відносини загалом чи в окремій їх частині, слід враховувати багаторівневий системний взаємозв'язок предмету, цілей, завдань, принципів і методів міжнародного права. І сьогодні саме в такому тісному системному зв'язку, на нашу думку, перебувають міжнародне енергетичне, екологічне та економічне право.

Глобалізація, до якої тяжіє сучасний світ, надає нового значення звичайному розвитку всіх існуючих міжнародних відносин і демонструє гостру необхідність уникнення не тільки воєнних, але й економічних, екологічних і гуманітарних загроз [20, с. 6].

Тому розвиток міжнародних економічних та енергетичних відносин у сучасних умовах інтеграції та глобалізації не може відбуватися без урахування фактору негативного впливу на навколишнє середовище, пов'язаного з інтенсифікацією індустріального розвитку, виснаженням енергетичної та екологічної баз, що призводить до проблем

функціонального характеру у світовій політиці та економіці. Важливість природних ресурсів, а особливо енергетичних, у системі економічних та енергетичних відносин важко переоцінити, і здебільшого саме вони стають предметом спорів чи навіть конфліктів між державами. Крім того, міжнародні економічні та енергетичні відносини під час своєї реалізації часто завдають шкоду навколишньому середовищу, поглиблюючи існуючі чи створюючи нові проблеми екологічного характеру [3, с. 16]. Однак світова та національні економіки не можуть уникнути залежності від природних ресурсів як свого базового елемента.

Усвідомлення факту такого негативного впливу дає змогу переорієнтувати міжнародні відносини в енергетичній та економічній сферах, спрямувавши зусилля на їх «екологізацію», адже екологічні ризики стають дедалі масштабнішими за рахунок економічного та енергетичного розвитку, що потребує освоєння нових чи підвищення рівня споживання існуючих джерел енергії. І обов'язковою умовою цього процесу повинно стати узгодження положень про раціональне використання природних ресурсів і охорону навколишнього середовища [21, с. 37]. Така координація повинна так само відбуватися за умови урахування і зниження економічних ризиків, що допомогло б здійснити перехід до відновлюваної енергетики без катастрофічних наслідків для світової економіки.

Показовою у цьому відношенні є положення статті 19 (частина IV) Договору до Енергетичної Хартії, відповідно до яких сторони договору заохочують створення сприятливих умов для передачі та розповсюдження екологічно обґрунтованих технологій, методів і процесів, які дають змогу звести до мінімуму економічно ефективним чином шкідливий вплив на навколишнє середовище всіх аспектів енергетичного циклу; сприяють відкритому оцінюванню на ранній стадії і до прийняття рішень, а так само подальшому моніторингу впливу на навколишнє середовище значущих з екологічної точки зору енергетичних інвестиційних проектів [22].

У цьому контексті Д. С. Боклан говорить про близькість предмету регулювання міжнародного економічного і міжнародного екологічного права. Автор вважає, що значна група міждержавних відносин – щодо використання природних ресурсів, торгівлі певними групами товарів, надання певних видів послуг, а також деякі міжнародні інвестиційні відносини – це сфера, урегульована нормами як міжнародного економічного, так і міжнародного екологічного права [3, с. 13-19].

На підтвердження цієї думки Д. С. Боклан наводить теоретичні погляди низки вчених, які вказують на міжгалузевий характер інститутів, що містять норми як міжнародного економічного, так і міжнародного екологічного права. Так, на думку А. А. Ковалева, до складу міжнародного економічного права входять і норми таких міжгалузевих інститутів, як інститут глибоководних ресурсів морського дна в якості «загальної спадщини людства», інститут комерційної діяльності щодо дослідження і використання космічного простору [23, с. 14-15]. Так само Г. М. Вельямінов до складу предмету міжнародного економічного права включає інститут «загальної спадщини людства», норми, які визначають режим захисту морського дна [24, с. 36-37].

Звісно, безспірним є той факт, що відносини публічних агентів щодо раціонального використання природних ресурсів і їх охорони регулюються в межах міжнародного екологічного права. Однак, коли ці ресурси набувають вартісної форми чи переміщуються з однієї економіки в іншу в якості товару, вони перетворюються на об'єкт регулювання міжнародного економічного права. Отже, частина міжнародно-правових норм (а також інститутів) є спільною для міжнародного економічного й екологічного права [25, с. 44]. Така спільність, на нашу думку, є справедливою і для міжнародного співробітництва в енергетичній сфері.

Крім того, велика кількість багатосторонніх екологічних договорів містять норми, які передбачають обмеження чи навіть заборони у сфері міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності. Яскравим прикладом є норми, які регулюють квоти на викиди у повітря промисловими підприємствами забруднюючих речовин та торгівлю ними. З одного боку, вони належать до міжнародного екологічного права, але, коли мова йде про торгівлю квотами як певним ресурсом (товаром), ці відносини переходять у сферу регулювання міжнародного економічного права.

Водночас за таких обставин, на нашу думку, норми, які регулюють міжнародні відносини у сфері відновлюваної енергетики, не можна ототожнювати із так званими «полісистемними нормами», на існуванні яких наголошує вчений В. А. Василенко [26, с. 234]. Останні, існуючи у площині кількох інститутів чи галузей і забезпечуючи «горизонтальні» зв'язки між ними, складають хоча і важливу, але лише частину нормативного масиву, покликано-го регулювати відносини щодо відновлюваної енергетики.

Варто наголосити на складності і розгалуженості існуючої нормативної системи і відсутності єдиного комплексного міжнародно-правового акта, який би регулював відносини у сфері відновлюваної енергетики. Цей факт, однак, не дає підстав для заперечення існування цілого комплексу, нехай дещо неоднорідного і багатоманітного, міжнародних норм, спрямованих на регламентацію означених відносин. Тому не можемо повністю погодитися з думкою С. Д. Білоцького про те, що «відносини у сфері відновлюваної енергетики щодо механізмів їхнього регулювання мають розглядатися переважно в рамках існуючих галузей міжнародного права» [14, с. 20]. І саме застосування механізмів регулювання різних галузей міжнародного права, близькість їх предметів і спільність у певній частині нормативного масиву, поряд із розгалуженою і динамічною інституційною системою, свідчить на користь комплексного міжгалузевого характеру правового регулювання відновлюваної енергетики в міжнародному праві.

Використання теорії інститутів дозволяє врахувати усі розрізнені елементи одного і того ж юридичного феномену. Тільки поняття правового інституту допомагає зібрати в єдиний комплекс багатоманітні сторони одного і того ж соціального явища і, відповідно, краще його зрозуміти, адже з'являється можливість об'єднати загальні аспекти різних явищ [27, с. 315-316]. Ключовою в такому контексті є думка В. М. Шумілова, який вважає, що комплексний (міжгалузевий) склад багатьох міжнародно-правових інститутів є відображенням складного характеру системи міжнародного права [25, с. 44].

Отже, очевидним є факт існування в системі міжнародного права єдиного комплексного утворення – міжгалузевий інститут відновлюваної енергетики, сформованого на стику трьох галузей – міжнародного екологічного, економічного та енергетичного права. Однією з головних рис цього інституту є його постійний і динамічний розвиток, зумовлений низкою факторів: гострою потребою пошуку і розробки ефективних енергетичних альтернатив викопним джерелам енергії; поживленням міжнародного співробітництва щодо відновлюваної енергетики у рамках міждержавних науково-технічних, інвестиційних проектів; збільшенням у світовій енергетичній системі питомої ваги «чистої» енергії тощо.

Таким, на нашу думку, є сучасне положення міжнародного співробітництва щодо відновлюваної енергетики у системі міжнародного права. Однак, з огляду на динамізм досліджуваного явища, науковий інтерес для нас складають також можливі варіанти розвитку інституту відновлюваної енергетики в майбутньому.

Як зазначалося вище, С. В. Поленіна відводить комплексним правовим інститутам основну роль у становленні нових галузей права. Звертаючись до суті даної проблеми, потрібно насамперед зазначити, що фактично всі можли-

ві випадки виникнення нових галузей права можуть бути зведені до двох основних: 1) поширення правової регламентації на ту частину соціальної дійсності, яка раніше не була об'єктом правового регулювання; 2) відокремлення від однієї або декількох галузей права взаємозалежної сукупності норм (правових інститутів), що набувають якісно нових властивостей [12, с. 73].

Виникнення нових галузей права (міжнародне право не є винятком) – складний та тривалий процес, і в ньому неможливо оминати проміжні (перехідні) форми, наявність яких свідчила б про ймовірність виникнення нової галузі права. У першому випадку такою проміжною формою слід вважати появу правового інституту, в якому новизна і специфіка предмету регулювання зумовили зародження нових властивостей в частині методу, принципів і механізму правового регулювання. Якщо ж нова галузь утворюється шляхом відокремлення від однієї або декількох існуючих галузей права певної сукупності норм, які набули нових властивостей, то такою проміжною (перехідною) формою слід вважати комплексний міжгалузевий правовий інститут [12, с. 75]. Останній характеризується наявністю між нормами суміжних однорідних галузей права, які утворюють даний інститут, гнучкого предметно-регулятивного зв'язку.

Часто такий зв'язок реалізується через накладення на предмет однієї галузі права деяких елементів методу правового регулювання іншої галузі. Як ми пересвідчилися, інститут відновлюваної енергетики в міжнародному праві являє собою саме таке міжгалузеве комплексне утворення, що еволюційно виникло із суміжних галузей.

Виникнувши, міжгалузевий правовий інститут може набути зворотного розвитку, що зумовлюється його поступовим поглинанням «материнськими» галузями і втратою комплексного характеру. В іншому випадку у процесі розвитку міжгалузевого інституту настає момент, коли число «материнських» і «запозичених» рис стає майже рівновеликим і його тяжіння до тієї чи іншої галузі права стає умовним. Якщо стан такої «рівноваги» триває досить довго, може відбутися своєрідна трансформація взаємодіючих у рамках даного комплексного інституту рис суміжних однорідних галузей права у вигляді незначних модифікацій предмету, методу, а також механізму правового регулювання, невластивих останнім [12, с. 75]. Поглиблюючись і розширюючись, така трансформація поступово надає міжгалузовому інституту нових якостей і властивостей, що й призводить найчастіше до появи в подальшому нової галузі права. Це перша умова.

Другий критерій – утворення у процесі розростання інституту і нагромадження нормативного масиву, по суті, цілого комплексу взаємопов'язаних інститутів, які б володіли однорідними властивостями. Тобто перетворення міжгалузевого правового інституту (чи групи взаємозалежних інститутів) на нову галузь права можливе лише у разі досягнення певної «критичної маси», після чого у нього з'явиться необхідна сума нових властивостей предмету, методу, принципів і механізму правового регулювання. Лише наявність таких властивостей дозволить констатувати народження нової галузі права.

Сьогодні є очевидним і не підлягає сумнівам факт обмеженості й вичерпності викопних енергоресурсів, а це

означає, що у найближчому майбутньому на планеті Земля може не залишитися звичних для нас джерел енергії, що кардинально змінить світ, який ми знаємо. І, за підрахунками вчених, покоління, яке стане свідком цього переломного моменту, вже народилося. Чи не єдиною альтернативою і порятунком від катастрофічного колапсу для індустріалізованого людства на даний момент є відновлювана енергетика, яка дасть змогу за наявності високого рівня ефективної кооперації усіх країн світу подолати енергетичну кризу.

Трансформація світової енергетичної системи вимагатиме якісних змін у системі міжнародного співробітництва країн і управління у сфері енергетичних, економічних та природоохоронних відносин. За таких умов на шляху свого розвитку міжгалузевий інститут відновлюваної енергетики досягне точки біфуркації, проходження якої остаточно визначить, в якій якості і системі координат він буде існувати і чи існуватиме взагалі.

Якщо на цьому етапі зближення міжнародного енергетичного, економічного, екологічного права не набуде високого рівня, інститут відновлюваної енергетики очікуватиме хоча й поступове, але досить швидке поглинання «материнськими» галузями, спрощене втратою відновлюваними джерелами енергії особливого статусу.

У протилежному випадку, за наявності високого рівня інтеграції «материнських» галузей, відбудеться якісний стрибок, і міжгалузевий інститут відновлюваної енергетики перетвориться на окрему галузь міжнародного права. Умовно її можна назвати «міжнародне право сталого енергетики».

Не виникає сумнівів у тому, що найважливішим показником перетворення міжгалузових інститутів на нову галузь права має служити поява нових, властивих тільки їм понять і конструкцій, а також формування загальних принципів і начал, які поширюються рівною мірою на всі регламентовані цією галуззю відносини. Таким чином, накопичення групою взаємопов'язаних правових інститутів «критичної маси» – не просте розростання нормативного матеріалу до певної межі, досягнення якого автоматично означало б визнання факту існування нової галузі права. При досягненні «критичної маси» кількість переходить у якість, відбувається стрибок, у результаті якого з'являються нові властивості, що стосуються предмету, методу, принципів і механізму правового регулювання певної сфери суспільних відносин.

Швидкість процесу досягнення міжгалузовим інститутом «критичної маси», і отже, становлення нової галузі права залежить від швидкості «дозрівання» соціально-економічних умов, які породили нові явища в суспільному житті. Так, докорінна зміна соціально-економічних умов в історично короткий термін обумовлює швидке становлення нової галузі права.

Отже, існування в міжнародному праві самостійного міжгалузевого інституту відновлюваної енергетики сьогодні є фактом правової дійсності. Його комплексний характер, зумовлений масивом норм, які знаходяться на межі міжнародного енергетичного, економічного та екологічного права, а також особливості регулювання ними відносин дають змогу говорити про високий потенціал утворення окремої галузі – міжнародного права сталого енергетики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Международное право : учебник / Ю. М. Колосов, Ю. Н. Малеев и др. ; Отв. ред. А. Н. Вылегжанин ; МГИМО (У) МИД России. М.: Юрайт ; Высшее образование, 2009. - 1012 с.
2. Fauchald O. K. International Investment Law and Environmental Protection // Yearbook of the International Environmental Law. Vol. 17. Oxford, 2006. P. 3-47.
3. Боклан Д. С. Международное экологическое право и международные экономические отношения : монография / Д. С. Боклан. - М.: Магистр : ИНФРА-М, 2014. - 272 с.
4. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. - М.: Издательство БЕК, 1994. - 220 с.
5. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. - М.: Изд-во академии наук СССР, 1947. - 282 с.
6. Толстой Ю. К. О теоретических основах кодификации гражданского законодательства / Ю. К. Толстой // Правоведение. - 1957. - № 1. - С. 42-55.

7. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М.: Госюриздат, 1961. – 380 с.
8. Алексеев С. С. Общие теоретические проблемы системы советского права / С. С. Алексеев. – М.: Госюриздат, 1961. – 187 с.
9. Красавчиков О.А. Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) : Учен. тр. Свердловского юрид. ин-та. – Т. 6. – Свердловск, 1961. – 379 с.
10. Иоффе О. С. Понятие и система хозяйственного законодательства (гл. II) / О. С. Иоффе // Систематизация хозяйственного законодательства / ВНИИСЗ. Отв. ред. С. Н. Братусь. – М.: Юрид. лит., 1971. – С. 48-86.
11. Керимов Д. А. Философские проблемы права / Д. А. Керимов. – М.: Мысль, 1972. – 472 с.
12. Поленина С. В. Комплексные правовые институты и становление новых отраслей права / С. В. Поленина // Правоведение. – 1975. – № 3. – С. 71-79.
13. Алексеев С. С. Проблемы теории права: Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций в 2-х томах. Том 1 / С. С. Алексеев. – Науч. ред.: Русинов Р. К.; Отв. за вып.: Семенов В. М. – Свердловск, 1972. – 396 с.
14. Білоцький С.Д. Роль міжнародного права у розвитку екологічної альтернативи сучасній енергетиці / С. Д. Білоцький // Альтернативна енергетика і енергетична безпека в міжнародному і національному праві. Тематичний додаток до Українського щорічника міжнародного права. – К.: "Фенікс", 2012. - 298 с. – С. 11-130.
15. Малинин С.А. Мирное использование атомной энергии: Международно-правовые вопросы / С. А. Малинин. – М.: Междунар. отношения, 1971. – 176 с.
16. Фельдман Д. И. Система международного права / Д. И. Фельдман / Науч. ред.: Лазарев В. В. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1983. – 119 с.
17. Лукашук И. И. Международное "мягкое" право / И. И. Лукашук / Государство и право. – 1994. – №8-9 – С. 159-164.
18. Гаврилов В. В. Международное право в эпоху глобализации: Некоторые понятийные и содержательные характеристики / В. В. Гаврилов // Московский журнал международного права. – 2002. – №3. – С. 179-196.
19. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. И вузов / И. И. Лукашук. – 3-е изд, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 432 с.
20. Шинкарецкая Г. Г. Судебные средства разрешения международных споров: тенденции развития : автореф. дис. на соиск. уч. степени докт. юр. наук : спец. 12.00.10 "Международное право, Европейское право" / Шинкарецкая Галина Георгиевна – Москва, 2010. – 30 с.
21. Соколова Н. А. Международно-правовые проблемы управления в сфере охраны окружающей среды / Н. А. Соколова. – М.: Проспект, 2010. – 320 с.
22. Договор к Энергетической Хартии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/RU.pdf
23. Ковалев А. А. Международное экономическое право и правовое регулирование международной экономической деятельности / А. А. Ковалев. – М.: Научная Книга, 2007. – 432 с.
24. Вельяминов Г. М. Международное экономическое право и процесс : Учебник / Г. М. Вельяминов. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 496 с.
25. Шумилов В. М. Международное экономическое право : учебник для магистров / В. М. Шумилов. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во Юрайт, 2014. – 612 с.
26. Василенко В. А. Основы теории международного права / В. А. Василенко. – К.: Вища школа. Главное изд-во, 1988. – 288 с.
27. Бертель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бертель / Под общ. ред. В. И. Даниленко / Пер. с фр. – М.: Издательский дом NOTA BENE, 2000. – 576 с.